

BRITTA OLRİK FREDERIKSEN

Stemmaet fra 1827 over Västgöotalagen – en videnskabshistorisk bedrift og dens mulige forudsætninger

1. Et videnskabshistorisk spørgsmål

Det følgende er først og fremmest forslag til svar på et spørgsmål som blev stillet af den uppsalienske litteraturforsker Paula Henrikson ved et seminar på Københavns Universitet i maj 2008.

Paula Henrikson præsenterede ved den lejlighed sit projekt ”Texternas slagfält. Svensk editionshistoria från renässans till nutid”, hvori hun forsøger at aflæse den historiske bevidstheds historie gennem den svenske tekststudgivelser ditto. Undervejs i præsentationen opholdt hun sig et øjeblik ved hvad der umiddelbart ligner et mirakel: stemmaet over väst-

---

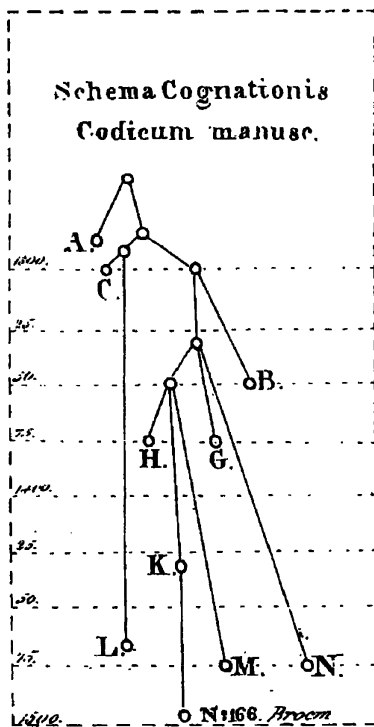
Olrik Frederiksen, B., lektor, mag. art., Den Arnamagnæanske Samling, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet. “The *Västgöotalag* stemma of 1827 – an achievement in the history of scholarship, and its possible background”, *ANF* 124 (2009), pp. 129–150.

Abstract: This article is primarily intended as an attempt to shed some light on the background of the *Västgöotalag* stemma in *Samling af Sveriges gamla lagar* (SGL) Vol. 1 1827, which, as far as we know, is the earliest stemma ever published. Firstly the stemma itself is subjected to a close examination in order to check whether it is absolutely faultless, as asserted by Jacques Froger on the basis of a somewhat random examination. Regarded as a schema that draws up the principal lines and disregards the contamination of the tradition it would actually seem to be almost accurate. It has been taken for granted that the author of the 1827 stemma was the renowned editor of the entire SGL (1–13 1827–1877), the legal historian Carl Johan Schlyter (1795–1888), not his co-editor in Vols. 1 and 2 (1827–1830), the legal historian Hans Samuel Collin (1791–1833). The possible arguments in favour of Schlyter are scrutinized, and amongst other things unpublished letters are taken into consideration, leading to the conclusion that there is every probability that the prevailing opinion is right. Both Schlyter and Collin appear to have been very well educated in Latin and Greek, and Schlyter – who in his youth was closely attached to the prominent Lund theologian Henric Schartau (1757–1825) – is especially known to have taken a strong personal interest in biblical philology. Although there is no clear evidence that he knew the German New Testament critic Johann Albrecht Bengel’s (1687–1752) envisionment of the possibility of sketching a stemma until shortly after 1827, it is not considered quite unlikely that New Testament philology was a source of inspiration to the author of the 1827 stemma.

Keywords: history of scholarship, stemmatic method, textual criticism, *Västgöotalagen*, C. J. Schlyter, H. S. Collin.

göotalagoverleveringen i bind 1 af *Samling af Sveriges gamla lagar* (SGL) (Stockholm 1827); det er gengivet som figur 1 nedenfor. I et editions-historisk pionerarbejde fra 1973 gjorde Gösta Holm opmærksom på at dette stemma tilsyneladende var historiens ældste og i al fald fire–seks år ældre end de stemmaer som havde fået tildelt titlen ved de senest forudgående opgørelser (Timpanaro 1963, Froger 1968): Carl Gottlob Zumpts over Ciceros Verres-taler (Berlin 1831), Friedrich Ritschls over Thomas Magisters *Ἐκλογή ὀνομάτων καὶ ῥημάτων Ἀττικῶν* (Halle 1832) og Johan Nicolai Madvigs over andre Cicero-tekster (København 1833) (jf. Holm 1973, p. 76–79). Så vidt vides, har ingen siden bestredet 1827-stemmaets forrang. Stemmametodens krønike er dog ikke ført systematisk ajour efter at den klassiske filolog Sebastiano Timpanaro i 1981 udsendte tredje udgave af *La genesi del metodo del Lachmann*.

Paula Henriksens spørgsmål gjaldt 1827-stemmaets forudsætninger. Hvordan kunne der dukke et stemma frem af tilsyneladende intet på et sted som lå langt fra tidens midt- og vesteuropæiske centre for filologiske

Figur 1. Stemma over en del af västgöotalagoverleveringen i *Samling af Sveriges gamla lagar* bind 1: *Westgöta-Lagen*, ed. Hans Samuel Collin och Carl Johan Schlyter, Stockholm 1827 (udsnit af Tab. III, naturlig størrelse).

studier, og i en udgavekontekst som lå langt fra de øvrige tidligt stemmatiserede værkers?

Mit forslag til svar på dette og et par tilgrænsende spørgsmål blev allerede givet på den 8. internationale sagakonference i august 1991, men har hidtil kun været tilgængeligt på skrift i den samling preprints som konferencedeltagerne modtog. Når det nu genfremstattes i revideret stand, skyldes det ikke alene Paula Henriksons specifikke interesse, men også den generelle interesse for nordisk editionshistorie som kan iagttages for tiden. To store editionshistoriske projekter er i fuld gang – dels Paula Henriksons eget med fokus på de ideologiske og hermeneutiske implikationer i svensk editionshistorie, dels arbejdet på antologien *Editionen zu skandinavischen Autoren* (under redaktion af Paula Henrikson og Christian Janss, Oslo); den er planlagt som et bind i Niemeyers serie *Bausteine zur Geschichte der Edition* og sigter mod at præsentere hele den nordiske editionshistorie fra renæssance til nutid for et tysksproget publikum. Hvortil kommer at muligheden for at få et tredje stablet på benene er under overvejelse i København. Det tænkes at skulle omhandle dansk videnskabs bidrag til udgivelsen af græske og latinske klassikere samt norrøn og dansk litteratur.

2. 1827-stemmaet

Spørgsmålet om 1827-stemmaets videnskabshistoriske forudsætninger er selvsagt kun interessant hvis det drejer sig om et ægte stemma, dvs. hvis den hypotese om slægtskabet mellem de forskellige håndskrifter af *Västgöotalagen* som det ifølge overskriften *Schema Cognationis Codicum manus[riptom]* repræsenterer, er opstillet efter den såkaldte fælles- (og sær)fejlmethode (hvorom fx Maas 1927).

I sin ovennævnte artikel fra 1973, hvor avanceret analyse af håndskriftmaterialet blot er én af mange fremviste kvaliteter ved værket SGL, fører Gösta Holm fortrinsvis indirekte bevis for ægtheden. Han pointerer (1973, p. 52) at SGL 1 selv kun antyder hvordan dets stemma er konstrueret – stikordene er ligheder og forskelle mellem håndskrifterne (jf. SGL 1, p. XXXVII). Eksplicite stemmatiske ræsonnementer i indledningerne til de øvrige SGL-bind, der ganske vist ikke indeholder et eneste stemma, leder imidlertid Holm til den overbevisning at 1827-stemmaet er blevet til ved ”complete theoretical and practical command of the methods now accepted in modern stemma construction, including the rule of communal and distinctive error” (Holm 1973, p. 60).

Direkte vidnesbyrd om stemmaets ægthed kan naturligvis kun hentes i bind 1 selv, og forekomsten her dels af tekster med variantapparat, dels af oplysninger om art, indhold, datering etc. af håndskriftmaterialet får en eftersøgning til ikke på forhånd at synes udsigtsløs, men tværtimod ret oplagt. En sådan viser sig da også at have været iværksat for længst, om end i så uventet sammenhæng som 1978-årgangen af det internationale tidsskrift for håndskriftstudier *Scriptorium*. Her er optrykket af SGL 1 fra 1976 anmeldt af et medlem af den lærde benediktinerkongregation i Solesmes, Dom Jacques Froger, der er kendt som matematisk orienteret tekstkritikhistoriker og -metodiker gennem bogen *La critique des textes et son automatisaton* (1968). At han uden nordisk-filologisk uddannelse har været i stand til at bedømme SGL-stemmaet, skyldes SGL 1's professionelle indretning: værket benytter latin som udgiver-sprog så at det kan (kunne) henvende sig til den internationale lærde republik; variantapparatet er udelukkende affattet på latin, mens indledning og ordforklaringer både er på latin og svensk. Frogers konklusion er en entydig støtte til Gösta Holm: "Ce stemme est absolument parfait, et le premier en date. Il est sûr que, de 1822 [da SGL blev sat på bedding] à 1827 [da SGL 1 udkom], Schlyter [hvorom nedenfor] a pratiqué consciemment la méthode des fautes communes" (Froger 1978, p. 188).

At fællesfejlmotoden er praktiseret i SGL 1, leverer Froger rigtig nok eksempler på. Til gengæld forekommer det en smule gådefuldt hvad han mener med at stemmaet i dette bind er "absolut perfekt"; for bortset fra at han erkender at det er et blot og bart skema, der ikke tager hensyn til kontaminationen i västgöotalagoverleveringen (jf. Froger 1978, p. 187), og bortset fra at enkelte af hans eksemplifikationer ikke er overbevisende (jf. nedenfor), så afprøver han ikke stemmaets essentielle udsagn – udsagnet om tekstvidnernes indbyrdes slægtskab – i alle ender og kanter.

Ud fra sammenhængen kan man dog heller ikke udelukke at Frogers mening blot er at 1827-stemmaet har et par fortrin frem for sine nærmeste samtidige, de ovennævnte stemmaer fra 1830'erne.

Det ene fortrin skulle være dets grafiske udformning som et system af punkter (in casu dog småcirkler) og skrå eller lodrette linjer indlagt i et rektangel, hvis højde afbilder perioden > 1500 med afmærkning for hvert 25. år mellem 1300 og 1500; punkterne angiver tekstvidnerne og linjerne slægtskabet imellem dem. Denne konstruktion udmærker sig ifølge Froger (1978, p. 185, jf. også Holm 1973, p. 52, 76) ved præcision og tydelighed modsat Zumpt og Madvigs abstrakte stemmaer, hvor de forskellige håndskriftfamilier blot holdes sammen af vandrette klammer. Hertil må dog indvendes at netop præcisionsbestræbelsen har forårsaget

at figuren fremsætter dækningsløse udsagn om dateringen af nogle af tekstvidnerne: de supponerede, som man kun kan datere relativt og derfor ikke afsætte som punkter på en tidsakse. Det formodede fælles forlæg for håndskrifterne H, K, M, G og N kan fx ikke fikseres til (ca.) 1330, som det er sket i 1827-stemmaet, men kun til et tidspunkt mellem 1375 (de to ældste håndskrifteres datering) og tidspunktet for tilblivelsen af forlæggets forlæg; i dette tilfælde er det i øvrigt selv supponeret og altså heller ikke til at placere i et punkt på tidsaksen (jf. i øvrigt Haugen 1985, p. 439 f. om 1827-stemmaets overkonkretion).

1827-stemmaets andet fortrin skulle være fravær af enhver form for opdeling af tekstvidnerne i *meliores* og *deteriores*, sådan som den kan findes hos Ritschl og Madvig. Den stemmatiske metodes historiograf par excellence, Sebastiano Timpanaro, henregner imidlertid Ritschl og Madvigs stemmaer blandt de ægte (modsat Johann August Goerenz' rent kvalitative oversigter fra 1809 og 1813, jf. Timpanaro 1981, p. 52), og om ét af Madvigs 1830'er-stemmaer med *meliores*-/*deteriores*-opdeling erklærer han positivt at det ikke er "semplicemente assiologico [blot vurderende]", men også genealogisk (dvs. ægte stemmatisk) (1981, p. 58). Derfor er det svært at tillægge denne forskel mellem SGL 1's stemma og de lidt yngre samtidige reel betydning.

Tilbage står spørgsmålet om hvor perfekt 1827-stemmaet kan kaldes – hvad enten det ignorerer kontaminationen eller ej – når dets væsentlige genealogiske udsagn udsættes for lidt nøjere undersøgelse. Med 'væsentlige genealogiske udsagn' menes udsagnene om de indbyrdes slægtskabsforbindelser mellem overleveringens primære håndskrifter, dvs. håndskrifter som ikke formodes at nedstamme fra bevarede håndskrifter. Udgavens eventuelle argumentation for at de västgötalaghåndskrifter der er klassificeret som sekundære, virkelig er sekundære, må hvile her (af de sekundære håndskrifter er kun ét afsat i stemmaet, nr. 166 i assessor N. R. Brocmans efterladte samlinger på Kungl. biblioteket i Stockholm). En anden forenkling af undersøgelsen består i at formentlig ældre håndskrifteres uafhængighed af formentlig yngre ikke kontrolleres ad tekstlig vej, idet udgavens dateringer forudsættes at være rigtige. Eksempler citeres kun direkte i særlige tilfælde.

Den øverste forgrening i 1827-stemmaet gælder A på den ene side og den øvrige overlevering på den anden. A er det eneste tekstvidne til *Äldre Västgötalagen* som var kendt i 1827. Selve loven formodes at være nedskrevet allerede i begyndelsen af det 13. århundrede, sandsynligvis af den västgötske lagman Eskil (ca. 1175–1227, jf. Holmbäck & Wessén 1979, p. XIX–XX); men den er først overleveret i den ældste del af håndskriftet

B 59 (A), der dateres til tiden kort efter 1281 (jf. SGL 1, p. II–III). Den øvrige overlevering indeholder *Yngre Västgöotalagen*; denne lov formodes at være opstået ved omarbejdelse af *Äldre Västgöotalagen* en gang mellem 1281 og ca. 1300 (jf. SGL 1, p. XVII).

Da A repræsenterer samme tekstform som arketyperen øverst i stemmaet, *Äldre Västgöotalagen*, den øvrige overlevering derimod kun *Yngre Västgöotalagen*, kan spørgsmålet om berettigelsen af den første opdeling indsnævres til om den øvrige overlevering med rette må tænkes at have andet udspring end A. Det må den hvis A viser sig at have fejl som ikke findes i overleveringen af *Yngre Västgöotalagen*, og som denne lovs redaktør vanskeligere kan tænkes at have skilt sig af med ved rettelse end ikke at have truffet i sit forlæg, dvs. hvis A har signifikante særfejl (om begreberne 'signifikant fejl', 'særfejl' og 'fællesfejl', se fx Haugen 1992, p. 61–64). Redaktøren af *Yngre Västgöotalagen* har antagelig været en person der overvejede sine ord og ikke bare skrev bevidstløst af, som mange almindelige skrivere gjorde; derfor må der stilles særlig strenge krav om resistens til en særfejl i A for at den kan regnes for signifikant i dette tilfælde. Ét af en lille række mulige eksempler er A's læsemåde ... *uittni mæd tuanni. tylftum. næmdar mans uittnum ok hærasshöfpingæ* '... han skal vidne med to tylvter af (dertil) udpegede mænd og herredshøvdingen' SGL 1, p. 15, over for *Yngre Västgöotalagen's* ... *viti meþ tuenni tylftom nempðæmannæ. ok hærashöfpinge hofpe epin* '... han skal vidne med to tylvter af (dertil) udpegede mænd, og herredshøvdingen skal diktere eden' SGL 1, p. 128. Da det ikke ellers forekom at herredshøvdingen svor sammen med en part i sagen, er det i al fald sandsynligt at A's læsemåde, som antaget i SGL 1, p. 15 note 58, er defekt her (jf. Holmbäck & Wessén 1979, p. 50).

Af *Yngre Västgöotalagen* er kirkebalken langt fyldigst overleveret, nemlig i tekstvidnerne C, L, H, K, M, G og N, i nogle dog kun fragmentarisk. Resten af loven er overleveret i tekstvidnerne C, K, G og B, om end mere eller mindre brudstykkevis i alle. Nedenfor undersøges først stemmaets påstande om forholdet mellem kirkebalkhåndskrifterne, derefter dets påstande om forholdet mellem vidnerne til den øvrige tekst.

Vidnerne til kirkebalken deler sig i to hovedgrupper i stemmaet, CL på den ene side og HKMGN på den anden.

Ifølge variantapparatet er alt i alt en lille snes læsemåder forbeholdt C og L, en enkelt af dem er stemplet som fejl i udgaven (SGL 1, p. 104 note 94), og denne fejl kan faktisk dårligere tænkes at være begået af C og L's skrivere uafhængigt af hinanden end at være nedarvet fra et fælles forlæg. Gruppen CL konstitueres således af mindst én signifikant fællesfejl. At

gruppens yngre medlem L, som hævdet i stemmat, ikke udgår fra det ældre C, er de to tekstvidners forskellige karakter garant for. L indeholder den egentlige kirkebalktekst, C derimod kun uddrag deraf. Det drejer sig om den samling excerpter af *Yngre Västgötalagen* der er indhæftet i B 59 og går under navn af *Lydekini excerpter* (eller *anteckningar*); navnet skyldes skriveren, der selv præsenterer sig som *Lydekinus*.

Som berørt af Froger (1978, p. 185–186) henviser SGL 1's fortale selv direkte til fire eksempler på at K, M og G, plus H og N hvor de er til stede, opviser mere eller mindre signifikante fælles fejl, der tilsammen taler for det i stemmat postulerede specifikke forlæg for disse fem håndskrifter.

Lidt tungere ligger det med hensyn til det nære slægtskab som stemmat angiver, mellem H, K og M under HKMGN's fælles forlæg. Froger (1978, p. 187) prøver at redde gruppen HKM ved at gå på jagt efter fælles fejl i variantapparatet; men de i alt tre eksempler han anfører som bytte, er ikke bindende: fælles tilstedevær (KM, deest H) af den almindelige, skønt ikke nødvendige infinitivpartikel *at* mod fravær i G (deest N), fælles fravær af den undværlige relativpartikel *sum* mod tilstedevær i G (deest N) og fælles brug af den regulære form *iæm* over for *iamp* i de andre håndskrifter. Bedst støtte har den mulige HKM-gruppe formentlig i en for K og M (deest H) fælles ophævelse af et kapitelskel som både er angivet i kirkebalkens kapitelfortegnelse og i G (deest N) (jf. SGL 1, p. 88 note 43). At gruppen, som påstået i stemmat, ikke udgår fra det med H jævnaldrende tekstvidne G, støttes af at G har mindst én signifikant særfejl, en haplografi omtalt i SGL 1, p. 109 note 71; denne særfejl garanterer tillige at N er rigtigt placeret som uafhængigt af G.

Inden for den lille HKM-gruppe viser stemmat ikke yderligere gruppering. At de to yngre håndskrifter K og M inden for gruppen er rigtigt placeret som uafhængige af det ældre H, taler en lille række særfejl i H for, som den mest signifikante – uden at være synderlig slående – formentlig den fejl der er omtalt i SGL 1, p. 102 note 34. Endelig synes enkelte af K's ret fåtallige særfejl at være tilstrækkelig signifikante til at støtte stemmats placering af HKM-gruppens yngste medlem M som uafhængigt af det næstnyeste (jf. fx SGL 1, p. 86 note 9).

Vidnerne til det parti af *Yngre Västgötalagen* der ligger efter kirkebalken, er ligesom kirkebalkens først delt i to, C på den ene side og KGB på den anden.

Den postulerede KGB-gruppe søges først og fremmest legitimeret af udgaven i en note til passagen *Söker måper man til sculð sinnæ. oc kiennes bafir sculdinæ huru mykil hon ær...* 'sagsøger en mand en (anden)

mand om hans gæld, og vedkender begge sig gælden (med hensyn til hvor stor den er ...' SGL 1, p. 224. Til *sculdinæ* oplyser note 37: "C. sic. G. K. om[iserunt] *sculdinæ*. B. quoque om[isit] h[anc vocem,] at ipse, ut videtur, scriba addidit *sculdin* supra lineam inter v[oces] *mykil* et *hon*. Sine dubio h[aec] v[ox] in antiquiori codice, a quo originem ducunt B. G. et K., fuit omissa, at a scriba in margine addita". Overleveringen ses tilsyneladende som vidnesbyrd om et for KGB fælles ældre forlæg, hvor ordet *sculdinæ* oprindeligt har manglet, men siden er indsat i marginen af skriveren, med negligering i K og G og nyplacering (i grammatisk afstemt form) i B til følge. Det kan diskuteres hvor rimelig præmissen for ræsonnementet er: at en nærmere substantivreferent til pronominet *hon* end *sculd* i den foregående sætning skulle være nødvendig; men der kan opstøves endnu et halvt dusin læsemåder som sammen med den anførte taler for gruppen (jf. bl.a. SGL 1, p. 206 note 71 og p. 211 note 91). – At det supponerede fællesforlæg skulle kunne udgå fra C, kan udelukkes af samme grund som at L skulle kunne udgå fra C (jf. ovenfor).

Hvad angår de interne forhold i KGB-gruppen, finder Froger (1978, p. 187) fuld støtte i tekst og varianter for 1827-stemmaets påstand om at B på den ene side og KG på den anden er indbyrdes uafhængige. KG's uafhængighed af B dokumenterer han ved hjælp af tre eksempler på signifikante særfejl i B, hvoraf to overbevisende (SGL 1, p. 198 note 82, p. 202 note 77). B's uafhængighed af KG står han derimod blot inde for med sin forsikring om at K og G er fælles om "de nombreuses fautes, en particulier des omissions ou additions de mots ou d'incises, dans ces mêmes parties du Corpus où ils sont seuls présents avec B" (Froger 1978, p. 187). Blandt en lille række belæg der formentlig tilsammen er tilstrækkelig signifikante til at tale for en KG-gruppe, finder man ét i SGL 1, p. 201 note 51 og et andet p. 206 note 58. At gruppens yngre medlem K er uafhængigt af det ældre G, som påstået af stemmaet, støttes af at G har mindst én signifikant særfejl, atter formentlig en haplografi (SGL 1, p. 211 note 9).

Som det skulle være fremgået, giver den lidt grundigere inspektion der her er foretaget, ikke anledning til at rokke meget ved en bedømmelse af 1827-stemmaet som "absolut perfekt". Så vidt inspektionen rækker, er der tilsyneladende omhyggeligt, skønt diskret, sørget for dækning i SGL 1 for dets stemmas påstande. Den væsentligste indvending man kan gøre, er at påstandene er samlet i én og samme figur. Derved kommer stemmaet til at fremsætte et postulat som unddrager sig videnskabelig kontrol, nemlig vedrørende forholdet mellem håndskriftet B på den ene side og håndskrifterne L, H, M og N på den anden. Herom kan intet med

grund siges fordi de tekstdele som B overleverer, er uden berøring med de tekstdele som L, H, M og N overleverer. B indeholder *Yngre Västgöotalagen* minus kirkebalk, sårmbalk og vådesårmbalk indtil midt i kapitel 10 (jf. SGL 1, p. XVI), mens L, H, M og N kun indeholder kirkebalken eller dele af kirkebalken af samme lov.

At 1827-stemmet ikke udtrykker hele den formodede sandhed om slægtskabet mellem de primære håndskrifter af *Västgöotalagen*, er en anden sag. Man må som sagt antage (med Froger 1978, p. 187) at der går usynlige forbindelseslinjer på tværs af de velfastgjorte hovedlinjer fordi overleveringen er kontamineret, dvs. at skriverne af de enkelte håndskrifter har øst af mere end én kilde. Fx har L og M, der jo hører til i hver sit linjebundt, en hel del fælles læsemåder mod GK(HN). Nogle kan sandsynligvis med større ret bedømmes som signifikante fejl end andre (jf. fx SGL 1, p. 100 note 75, p. 101 note 6, p. 112 note 6); men taget under ét støtter de indtrykket af en snævrere forbindelse mellem L og M, som strider imod det opstillede stemma.

Ifølge Gösta Holms formodning (1973, p. 59) var kontamination årsag til at alle senere tekstbind af SGL er stemmaløse. Den så vidt vides første efter 1827 der publicerede et stemma over en fornsvensk overlevering, var Emil Olson med sin artikel om og udgave af *Flores och Blanzeflor* små 100 år senere (1916 og 1921), og han håndterede vel at mærke den uomgængelige kontamination i sit materiale på samme måde som kontaminationen er håndteret i 1827, idet han alene trak hovedlinjer op i sit stemma – den eneste forskel i forhold til 1827 er at han eksplicit omtaler fænomenet, under navn af ”tyblandning”, og diskuterer de mulige forklaringer derpå som netop denne tekst lægger op til (jf. Olson 1956, p. XVII ff.). For så vidt som hovedlinjer er at foretrække frem for ingenting, hvor som helst de lader sig ane, må filologien være taknemmelig for en sådan håndtering af spielverderbereren kontamination.

3. Den internationale udvikling

Det overvejende positive svar på spørgsmålet om 1827-stemmet ægt-hed og fuldkommenhed legitimerer et forsøg på at få kastet lys over dets baggrund.

Under omtalen af de stemmer som Timpanaro i 1971-udgaven af sin ovennævnte monografi regnede for ældst, sagde han – rent profetisk, forekommer det den bagkloge der kender Gösta Holms artikel fra 1973 – at det ikke kunne udelukkes at den daværende rekordholder (Zumpt

1831) ville vise sig at have en forgænger (1971, p. 44 note 135). Han tilføjede dog at en eventuel forgænger næppe kunne tænkes at være mere end nogle få år ældre (ibid.). Timpanaro må altså have ment at betingelserne for at skabe et stemma først har været til stede netop omkring 1830.

Hvad det er for betingelser, giver hans kollega E. J. Kenney et omfattende bud på (1974, p. 102). Som en første forudsætning nævner han den tilgængeliggørelse af selve materialet som især de forbedrede samfærdselsmuligheder og den bedre spredte viden om håndskrifternes opholdssteder og karakter havde medført. Etableringen af den historiske palæografi som videnskab (i det 18. århundrede) er en anden nødvendig forudsætning ifølge Kenney. En tredje er landvindingerne inden for den græsknytestamentlige tekstkritik; her havde de kaotiske overleveringsforhold med håndskrifter i tusindvis tidligt tvunget udgiverne til en vis systematisering.

Timpanaro fokuserer på den sidste og formentlig vigtigste af disse mulige forudsætninger. At dømme efter hans fremstilling (1981, p. 17–29) er stemmaets idé forud for stemmaet selv klarest udtrykt hos den tyske teolog Johann Albrecht Bengel (1687–1752). Han var pietist og kiliast, dvs. tilhænger af troen på et forestående tusindårsrige på jorden. Ved sindrige beregninger ud fra passager i Johannes' Åbenbaring (især kap. 13 v. 18) havde han fastsat tusindårsrigets indtræden til den 18. juni 1836 (jf. bl.a. Funk 1887, col. 378); men den for Bengel særegne kombination af religiøs bekymring og skarpsindighed i regnekunsten førte også til andre og alt andet end futile resultater.

Da Bengel var ung, blev hans pietistiske tro på inspirationsdogmet rystet af de ca. 30.000 varianter som indgik i englænderen John Mills udgave af det græske Nye Testamente fra 1707. Gennem nærmere tekstkritiske studier nåede han imidlertid frem til at de nytestamentlige varianter ikke kunne true nogen del af den evangeliske lære hvis de blot blev vejet i stedet for talt (jf. Metzger 1992, p. 112). Bengel overvandt med andre ord det som Paul V. Rubow (1938, p. 88) kalder "Pluralitetens Trolddom", idet han erkendte at uanset hvor frekvent en læsemåde er, gælder den kun for én hvis den befinder sig inden for én og samme håndskriftgruppe. I sin *Prodromos Novi Testamenti Graeci recte cauteque adornandi* (1725, med senere optryk i forskellig sammenhæng) taler Bengel eksplicit om at spore varianter opståen "... per syzygias [codicum] minores majoresque, per familias, tribus nationesque" (her citeret efter Griesbach 1796, fol. * 4v), og i næsten samme åndedrag nævner han muligheden af at sammenfatte hele den nytestamentlige overlevering i en

tabula genealogica, hvormed må menes et stemma (jf. Timpanaro 1981, p. 25). Når han ikke selv forsøgte sig, skyldes det måske ikke alene opgavens uoverkommelighed, men også dens kontroversielle karakter. Skønt hans fromhed, ortodoksi og høje moral var almindeligt anerkendt, blev han på grund af sine tekstkritiske sysler forfulgt som en fjende af den hellige skrift (jf. Metzger 1992, p. 113), derfor måske resignationen: "Sed manum de tabula, ne *risuum periculo* exponatur veritas" (citeret efter Griesbach *ibid.*; jf. også Timpanaro 1981, p. 25 note 18).

Ingen af Bengels efterfølgere i anden halvdel af det 18. århundrede kom så tæt på stemmaet som han selv; men de fortsatte efter hans retningslinjer (jf. først og fremmest Timpanaro 1981, p. 29), og kernen i Bengels tekstkritiske program – bemærkningen om håndskriftgrupperne og den genealogiske tabula – er citeret i Johann Jakob Griesbachs vigtige anden udgave af *Novum Testamentum Graece* fra 1796 (*Præfatio*, u. p.).

Hvis tiden omkring 1830 har været moden for stemmaet, som Kenney og Timpanaros tolkning af historien tilsiger dem, og der dukker et stemma op i 1827, må man tro at dets ophav har haft berøring med tidens mest avancerede internationale tekstkritik, inklusive den græsk-nytestamentlige. Men kan det sandsynliggøres for SGL's vedkommende?

4. Carl Johan Schlyter

Ifølge Gösta Holm (1973, 1976, p. [1]) er stemmaets ophav SGL's navnkundige hovedudgiver Carl Johan Schlyter, som fik en lang levetid beskåret, og hvis levnedsløb er særdeles velbelyst (først og fremmest gennem Wisén 1890, der er kilde til alle følgende historisk-biografiske oplysninger vedrørende Schlyter, hvis ikke andet er anført).

Carl Johan Schlyter (1795–1888) var uddannet jurist og promoveredes til *juris utriusque doctor* (dvs. doktor i både svensk og romersk ret) i Lund i 1820. Han ville utvivlsomt være slået ind på embedsbanen hvis ikke en ung pilt (som han selv udtrykte det) var blevet foretrukket frem for ham da han søgte embede kort efter promotionen (Schlyter 1847, p. 71). Netop på det tidspunkt var retsvidenskaben i Sverige domineret af den Montesquieu- og Herderinspirerede historiske skole, som havde fået behovet for en ny udgave af de svenske middelalderlove til at føles akut (jf. især Almquist 1945, p. 6 f., 8 ff.). Da Schlyter gerne ville vende tilbage til videnskaben, og hans doktorstudium i høj grad havde været retshistorisk orienteret, var det naturligt at han blev hyret som udgiver (1822). Først blev han forsørget af treårige kongelige bevillinger, siden via for-

skellige universitetsstillinger, senest og længst et professorat i retshistorie i byen Lund, hvor han havde tilbragt en stor del af sin ungdom.

På Schlyters tid var afstanden mellem retsvidenskab og filologi ikke så lang som nu. Jurastudiet fordrede fx dokumentation for omfattende kundskaber i både latin og græsk, og i latin endda både mundtlig og skriftlig (jf. fx Wisén 1890, p. 133–139). Der er således ingen tvivl om at Schlyter, som havde indkasseret sine læreres uforbeholdne lovord i de filologiske discipliner, var fuldt ud i stand til at følge med i tidens fremskridt på filologiens område, den nytestamentlige såvel som den klassiske filologis. At han i al fald i sin høje alderdom også gjorde det for den førstes vedkommende, fremgår med al ønskelig tydelighed af en række indlæg fra den debat som 1873-prøveoversættelsen af det Nye Testamente udløste i Sverige. Her viser han sig ikke alene at færdes hjemmevant i én af de nyeste udgivelser inden for den græsk-nytestamentlige tekstkritik, tyskeren Konstantin von Tischendorfs *editio octava critica maior* af det Nye Testamente fra 1869 ff.; han viser sig også at have et skarpt blik for hvad senere bibelkritikere især har bebrejdet Tischendorf (jf. Metzger 1992, p. 127): at han af lutter benovelse over sit eget sensationelle fund, *Codex Sinaiticus* (dateret til ca. 350), kom til at tillægge det for høj tekstkritisk værdi (jf. fx Schlyter 1874–1875, p. 137 ff., 207).

Den brændende interesse for nytestamentlig filologi der er afspejlet i Schlyters debatindlæg fra 1870'erne, skal næppe ses som blot biprodukt af hans mere end 50-årige beskæftigelse med de svenske middelalderlove i tekstkritikkens tjeneste. Den hænger utvivlsomt især sammen med en veldokumenteret gammel interesse hos ham for Bibelen i almindelighed og bibeloversættelser i særdeleshed, og den igen med et ligeledes veldokumenteret livs langt og dybt rodfæstet religiøst engagement. Dette havde i Schlyters ungdom taget varigt præg af lundeprovsten og sjælesørgeren Henric Schartau (1757–1825), der forblev en forgrundsskikkelse i sydvestsvensk kirkeliv til langt op i 1900-tallet. Blandt Schartaus teologiske forudsætninger viser Johann Albrecht Bengel sig at være én af de vigtigste. Schartau er blevet karakteriseret som bibelteolog af Bengels skole (jf. Hägglund 1925, p. 62), og hans udgivne breve vidner om optagethed af Bengels kiliastiske teorier og øvrige bibeludlægninger samt tilslutning til Bengels kritik af den afart af pietismen som han regnede herrnhutismen for at være (jf. især Schartau 1828, p. 104 f., 115 f., 162 f. sammenholdt med Hägglund 1925, p. 47 ff.). Udgivelsen af Schartaus store posthume forfatterskab var det først og fremmest Schlyter der tog sig af, sideløbende med udgivelsen af SGL, fra 1827 til 1870 (med senere nytryk) (jf. fx Holm & Modéer 1979, p. [25 f.], Jarlert 2000–2002, p. 471–472).

Schlyter har således siden ungdommen stået indenfor i en religiøs kreds for hvem pietisten og bibelkritikeren Johann Albrecht Bengel var et fortroligt bekendtskab. Til kredsen hørte også Schlyters mentor og doktorpromotor, juraprofessoren Johan Holmbergson (1764–1842). Han var den historiske skoles foregangsmand inden for svensk retsvidenskab (jf. fx Modéer 1979, p. 2 f.) og desuden en ivrig dyrker af teologiske studier, herunder studiet af såvel det Gamle som det Nye Testamente og de græske kirkefædre (der var vigtige tekstvidner til det Nye Testamente, jf. fx Metzger 1992, p. 119) på originalsprogene (jf. Wieselgren 1840, p. 216).

At Bengel tillige var et fortroligt bekendtskab for Schlyter personligt, bevidnes af et dokument der opbevares på universitetsbiblioteket i Lund og i høj grad kunne fortjene nøjere detektivisk studium (Lunds Universitetsbibliotek Biogr. Sv. Schlyter, C.J. 3). Her skal blot de mest nødtørftige detaljer nævnes.

Dokumentet består hovedsagelig af fem lister, som fortegner en righoldig bogsamling (godt 2.500 numre). Bortset fra et par sent tilkomne afsnit er de ført med Schlyters hånd og gælder utvivlsomt hans eget bibliotek. Herom vil enhver kunne overbevise sig ved at sammenligne listernes indhold og numrenes rækkefølge (jf. nedenfor) på den ene side og på den anden Schlyters skriftlige efterladenskaber, trykte som utrykte (især breve). Diverse marginalanmærkninger taler desuden deres tydelige sprog; i marginen ud for nr. 6 blandt kvarter står fx "gifven till Ragnar [som Schlyters yngste søn Gustaf Ragnar kaldtes i daglig tale]" og ud for nr. 6–11 blandt oktaver "lemnade till Lunds Akad. Bibl. sås[om] afgift vid min utnämning till professor". Hvert format har sin liste, og på hver liste må bøgerne være opregnet efter accession. De første numre ser ud til at stamme fra tiden ca. 1810/1815, de sidste fra Schlyters sidste år.

Bengel viser sig at figurere med en lille række numre i Schlyters fortegnelse, alle tilsyneladende indgået ca. 1820–1830 (nr. 314, 342, 399, 545, 546 og 728 i oktav). Han er ikke repræsenteret ved sine centrale bibelkritiske værker, men nok ved en oversættelse af det Nye Testamente, hvori bibelkritikken selvfølgelig har sat sig spor (jf. fx Bengel 1753, p. XIII ff.). De øvrige eksemplarer hidrører fra den kiliastiske og herrnhutisk-kritiske del af forfatterskabet: *Ordo temporum* 1741, *Abriss der sogenannten Brüdergemeinde* 1751 (også i svensk oversættelse 1797), *Sechzig erbauliche Reden über die Offenbarung Johannis. Neue Auflage* 1788 og *Erklärte Offenbarung Johannis* 1758.

Jævnt spredt i fortegnelsen finder man ydermere bibeludgaver og -oversættelser af mange slags, også fornemme gamle stykker fra 1500- og

1600-tallet – Schlyter synes livet igennem at have været bibelsamler om en hals. Mest bemærkelsesværdig er nr. 574–575 i oktav, den føromtalt anden udgave af Griesbachs *Novum Testamentum Graece* fra 1796, i hvis præfatio summeren af Bengels tekstkritiske erfaringer som nævnt er citeret, og i hvis prolegomena tekstkritikkens hidtidige resultater er sammenfattet i klar og elegant form (ifølge Timpanaro 1981, p. 29 note 34). Denne udgave er næppe indgået i samlingen før 1827, da SGL 1 udkom; men den må være anskaffet kort derefter og kan naturligvis godt have været både kendt og benyttet af Schlyter før den tid (jf. at han ikke synes at have ejet Tischendorfs *editio octava*, som han dog flittigt citerer i sine indlæg i bibeloversættelsesdebatten). Et tidligt trykt bibelarbejde fra Schlyters egen hånd er udgaven af *Nya Testamentet efter stora kyrkobiblen* fra 1830; i dens redaktionelle forord påviser han fejl i de gængse svenske håndudgaver af det Nye Testamente med henvisning til og citat fra den græske grundtekst (Schlyter 1830, p. [III]).

Nok kan der altså ikke fremlægges indicier for at Schlyter har kendt Bengels stemmavision før efter 1827, om end kort derefter. At han har været velorienteret om udviklingen inden for den græsk-nytestamentlige tekstkritik, må dog i høj grad anses for en mulighed, både i betragtning af hans bevislige optagethed af Bengel og Schartaus teologi og i betragtning af at hans bibelfilologiske engagement må have haft rødder helt tilbage i studietiden i Lund i 1810'erne og manifesterede sig på mange måder gennem resten af hans liv.

5. Hans Samuel Collin

Det er imidlertid et åbent spørgsmål om Schlyter overhovedet er 1827-stemmaets ophavsmand eller i al fald dets eneophavsmand. Titelbladene til SGL 1 og 2 melder nemlig at disse bind er udgivet af doktorerne H. S. Collin og C. J. Schlyter og ikke af Schlyter alene. I Gösta Holms artikel fremgår det kun af underteksten til en helsidesgengivelse af stemmaet i SGL 1 at der eksisterer en medudgiver (1973, p. 53). Collin er ikke nævnt i selve artiklen ud over som Schlyters ledsager på den rundrejse til biblioteker og bogsamlinger hvormed udgivelsesarbejdet indledtes, helt efter klassisk mønster (jf. Holm 1973, p. 48).

Forklaringen på skiftet fra det solidariske udgiver-*vi* i SGL 1 (1827) og 2 (1830) til det enlige -*jeg* i SGL 3–13 (1834–1877) kommer i indledningen til SGL 3 (p. LXXVII–LXIX). Her oplyser Schlyter at Collin var afgang ved døden den 30. marts 1833 efter hvad man må forstå var mange

års svagelighed og tapper kamp mod sygdom: ”Ifrån yngre åren var han svag och sjuklig; och det måste tillräknas hans utmärkt ordentliga lefnadssätt att, under ett tråget arbete, intet betydligare aftagande af kropps- och själskrafter hos honom förmärktes förrän under de sista åren, och i synnerhet den sista vintren” (SGL 3, p. LXXVIII).

Schlyter introducerer Collin i nekrologen som sin ven og ”medarbejtere” (SGL 3, p. LXXVII), hvad i datidens sprog næppe nødvendigvis betyder andet end ’kollega’ modsat normalt ’underordnet arbejdsfælle’ i nyere svensk (jf. SAOB s. v.). Nærmere specifikation af hvilke dele af arbejdet Collin har påtaget sig, finder man ikke her og tilsyneladende heller ikke andetsteds hvor det kunne være relevant at søge, dvs. i senere indledninger og andre udenværker til SGL, Schlyters juridiske afhandlinger (trykt i to bind 1836–1879), Schlyters utrykte selvbiografi fra 1857 (i Kungliga Vetenskapsakademiens arkiv, jf. nedenfor), de formentlig eneste relevante af Collins trykte afhandlinger (1822a, 1822b), de bevarede privatbreve til og fra Schlyter (på universitetsbibliotekerne i Göteborg, Lund og Uppsala, Kungl. biblioteket i Stockholm, Åbo Akademis bibliotek, Det Kongelige Bibliotek og Rigsarkivet i København, Staatsbibliothek Berlin, Bayerische Staatsbibliothek) samt endelig de bevarede breve fra Collin (på universitetsbibliotekerne i Lund og Uppsala samt på Kungl. biblioteket i Stockholm); brevene til Collin er ikke bevaret. Vil man danne sig en mening om hvorvidt Collin kan tænkes at have ansvar eller medansvar for 1827-stemmat, synes vejen derfor at måtte gå over de data der findes om hans levned (især SGL 3 loc. cit., Holmbäck 1929, Norman 1944).

Hans Samuel Collin (1791–1833) var jurist og Holmbergson-elev ligesom Schlyter og sammen med ham promoveret til juris utriusque doctor med glans i Lund i 1820 (jf. fx Modéer 2000–2002, p. 558). Foruden retshistorien havde han den almene ”hushållningsvetenskap” (dvs. (national)økonomi) som sit foretrukne forskningsfelt, og han siges at have publiceret nationaløkonomiske arbejder der var langt forud for deres tid. Før han blev jurist, havde han drevet humanistiske studier til datidens højeste akademiske grad, magistergraden, og bl.a. disputeret (i datidig forstand) på et nordisk-historisk og et græsk-lingvistisk emne (jf. bl.a. Holmbäck 1929, p. 738).

Hvad uddannelse angår, har Collin således snarest stået endnu bedre rustet end Schlyter da han i 1822 blev hyret til at udgive SGL sammen med ham, og man kan ikke udelukke at han i tilgift ligesom Schlyter har haft et personligt engagement i den del af filologien som især menes at have befordret stemmatanken. I al fald viser han sig dels at være velbe-

vandret i (bibel)teologen Schartaus tankeverden, dels nærmest at være flasket op med det græske Nye Testamente, hvad Schlyter på ingen måde var. Han havde tværtimod måttet lære sig græsk over hals og hoved i efteråret 1813, jf. Wisén 1890, p. 137 f.

Den biografiske litteratur melder intet om Collins fortrolighed med Schartaus tanker; men den kan aflæses af nogle breve fra ham til juristen Lars Vilhelm Henschen (1805–1885), der blev en central, skønt flimrende skikkelse i 1800-tallets svenske religionsdebat (jf. Gladh 1969–1971). I alt drejer det sig om tre breve af henholdsvis 29/11-1831, 23/12-1831 og 17/7-1832 samt to udaterede billetter fra sygesengen indlagt i brev af 8/3-1833 fra Schlyter til Henschen (alt på universitetsbiblioteket i Uppsala). Collin optræder her som rådgiver af den unge kollega i bl.a. religiøse spørgsmål og henviser adskillige steder til Schartau som autoritet (fol. 75v, 76v, 77r, 77v, 78v–79r, 81v, 82r, 82v, 83r, 86r), en enkelt gang endda med citat (76v).

Om Collins opvækst med det græske Nye Testamente aflægger hans bror Martin Elmgren Collin beretning i *Lunds stifts herdaminne*. Ifølge beretningen skulle faderen, herredsprovst m.m. Jeppa Collin (1740–1820), have været en mand af ” ... goda studier, men [han] tålde aldrig något beröm för lärdom. Sönerna underwiste han sjelf, i början ensam och derefter med biträde. Äfwen sedan de skickades till publik skola [hvilket indtraf for sønnen Hans Samuel i 1802, da han var 11 år gammel], fortfor han att underwisa dem på det sätt, att han dels gaf dem råd huru de skulle studera, dels hwar wecka skickade dem på posten analys af den stundande Söndagens grekiska evangelium” (Cawallin 1857, p. 310).

6. Collin & Schlyter eller Schlyter alene?

Ud fra de hidtidige præmisser kan man kun slutte at 1827-stemmaet tilsyneladende er produkt af et samarbejde mellem to yderst jævnbyrdige personer.

Ikke desto mindre synker vægtskålen uhjælpeligt til fordel for Schlyter hvis man til slut skulle prøve at opregne de eventuelle grunde til at Gösta Holm tildeler Collin en ren birolle i 1973-artiklen og i 1976-optrykket af SGL 1 uden videre slår fast om stemmaet: ”Undoubtedly, Schlyter – not Collin – was the author” (1976, p. [1]).

Schlyter står trods alt som særdeles selvhjulpen eneudgiver af de 11 sidste af værket i alt 13 bind; de 11 bind udkom i nogenlunde samme takt som de to første (1827 og 1830) undtagen i den periode i 1840’erne

da Schlyter var kongeligt udpeget lovkommissionsmedlem (jf. Modéer 2000–2002, p. 560): tekstbindene i 1834, 1838, 1841, 1844, 1852, 1853, 1859, 1862, 1865, 1869 og ordbogen til hele samlingen i 1877. Schlyter var muligvis også den der yderst ude gav ideen til projektet (jf. Almquist 1945, p. 8–11). Han var i al fald den af de to promotionskammerater der først blev involveret i det (jf. især Schlyters utrykte selvbiografi 1857, p. 29). Han var den der oprindelig skitserede planen for udgivelsen, som blev overholdt uden nævneværdige udsving fra grundlæggelsen af værket i 1822 til afslutningen af sidste tekstbind i 1869 (jf. især op. cit., p. 26 f.), og det var udtrykkelig ham der forfattede den af begge signerede præsentationsartikel om projektet i tidsskriftet *Svea* 1823. Det sidste oplyste Schlyter selv i 1858, da han øjensynlig var blevet bedt om kommentarer til omtalen af Collin i den seneste udgave af det svenske biografiske leksikon: "Vid den biographien som är införd i Biogr. Lex. VI. [Wieselgren 1840, p. 215–216] har jag ingen ting att påminna. Vål säges der att Collin 'skrifvit' den berättelse om förberedelse[rna] &c. som är införd i Svea, hvarvid kan anmärkas att om 'skrifvit' skall betyda det samma som *författat*, så är i denna berättelse icke ett ord skrifvit af C.; men om häri skall ligga någon författareära, så afstår jag den gärna, och saken är alltför obetydlig att någon rättelse i denna del skulle komma i fråga" (Schlyter i fragment af brev af 20/1-1858 til Peter Wieselgren, på Göteborgs universitetsbibliotek).

Fra lignende fremrykket eller senere tidspunkt foreligger endelig også forskellige vidnesbyrd om at det er Schlyter der har ført pennen i indledningerne til de to første bind af SGL, ligesom i alle senere. For bind 1's vedkommende kan fx anføres dette i et brev af 9/2-1852 fra Schlyter til den danske oldforsker Carl Christian Rafn (1795–1864): "Då jag i föret. till VGL. [=Västgötalagen] antagit att handskriften [Stockholm C 14, omtalt i SGL 1, p. XXXVI] är från 15de årh., men Keyser och Munch sätta den i 14de, vill jag icke lägga någon vikt på mitt omdöme i denna del ..." (her citeret efter Grøndal 1869, p. 306). For bind 2's vedkommende findes fx et vidnesbyrd i Schlyters utrykte selvbiografi 1857: "... hvad jag för 27 år sedan [...] ytrade i företalet till Östgötalagen, att jag med visshet kunde förutsäga, att jag från de vid första bandets utarbetande följda grundsatser ej komme att afvika, så länge af arbetet en rad återstode, det har under den sedan förflutna tiden [da i alt 8 bind af SGL var udkommet] blifvit besannadt" (p. 26). På tryk tillægger Schlyter sig fx forfatterskabet til bind 1's fortale i 1862 (SGL 10, p. XII note 1).

Da Schlyter generelt fremstår som en hensynsløst ærlig person med glimrende hukommelse, er der ingen grund til at betvivle disse udsagn

selv om de er fremsat på mange års afstand. Kræves der alligevel tegn, er det nærliggende at henvise til forskellene mellem Collins og Schlyters/SGL-indledningernes ortografi, stil og tone. Her blot et par eksempler. Hos Collin finder man fx skrivemåder som *offenteligen* (1822a, titelbladets versoside), *sluteligen* (1822a, p. 12), *egenteligen* (1822a, p. 28) og *möjeligen* (1822b, col. 244) over for SGL's *offentligen* (1, p. LXX), *Slutligen* (1, p. LVII), *egentligen* (1, p. L) og *möjligen* (1, p. LXV). Hvad stil og tone angår, kan fx anføres denne passage med høfligt indpakket kritik fra Collins anmeldelse af Karl Schildeners gutaugudgave fra 1818: "Deremot [dvs. i stedet for at eksemplificere forbedringerne i Schildeners tekstoversættelse i forhold til Hadorphs fra 1687] torde det tillåtas Rec. att fästa uppmärksamhet på ett och annat, som, enligt hward Rec. tyckt sig finna, icke blifwit alldeles riktigt fattadt af Hr S., hwilket Rec. ansett wara mera maktpåliggande, enär hans anmärkningar således möjeligen skulle kunna medföra den nytta, att bidraga till upplysande af ett och annat ställe" (Collin 1822b, col. 250). Jf. hermed følgende passage fra *Svea*-artiklen 1823, som Schlyter frivilligt har vedkendt sig forfatterskabet til (om end afstået fra ditto ære for): "Hvad åter angår de enskilte personer tillhörande msc., kan naturligtvis något tvångsmedel i afseende på dessa msc:s utlemnande [til Collin og Schlyters afbenyttelse på Kungl. biblioteket] ej komma i fråga; men då man hos ingen sådan enskilt man kan förmoda ett så inskränkt förstånd, eller sådan motvilja för sjelfva saken, att han ej skulle i sin mån vilja befordra densamma ..." (Collin & Schlyter 1823, p. 181). Den fra SGL-indledningerne kendte polemiker, der endte med at overgå sig selv i bind 13 ved at affyre "det stora artilleriet invektiv mot allt som rörde sig i den dåtida medeltidsforskningen" (Modéer 1979, p. 5), havde øjensynlig kørt skytset i stilling allerede i 1823.

I lyset af de foregående vidnesbyrd kan Schlyters ønske i nekrologen fra 1834 om at Collins frafald ikke måtte blive for mærkbart for det værk "hvarpå Collin i mera än tio år hade jämte mig arbetat" (SGL 3, p. LXXIX), ikke undgå at virke som snarere dikteret af genrens konventioner end af ægte bekymring. Ønsket ledsages også straks af Schlyters løfte om at der i al fald "hädanefter likasom hittills" ikke skal være grund til at tvivle "i afseende på det som jag ansett och alltid skall anse såsom hufvudsaken, nemligen textens pålitlighet" (SGL 3, p. LXXIX).

At Schlyter langt ned i tiden følte det som en pligt at hæge om Collins rygte, dokumenteres nok tydeligst af en detaljeret fodnote i SGL 8 (1853), hvor han afviser den franske retshistoriker Jean Marie Pardessus' på tryk fremsatte beskyldninger mod Collin for slendrian (SGL 8, p. XIV-

XV note 58). I privat sammenhæng har Schlyter kun sjældent ytret sig om Collin, at dømme ud fra de bevarede breve, og overvejende i ret neutrale vendinger. Mest åbenhjertig er han over for den ovennævnte Lars Vilhelm Henschen i et brev fra kort efter Collins død (16/4-1833, på universitetsbiblioteket i Uppsala). Her har han overtaget Collins rolle som vejleder for Henschen i religiøse spørgsmål, om end givet vejledningen en anderledes umild drejning af hensyn til adressatens sjælefredelse. Ud over at tage afstand fra Collin og hans evner som åndelig vejleder lader Schlyter forstå at hans "långvariga sammanlefnad" med ham (op. cit., fol. 182r, kort forinden specificeret som "ett 11 årigt dagligt umgänge") har budt på vanskeligheder, tilsyneladende endda talrige, og kunnet give anledning til misnøje. Schlyter melder intet om hvorvidt vanskelighederne kun skulle relateres til Collins sygdom, eller om hvad det specifikt er der har foranlediget hans misnøje; men brevet efterlader sin læser med en umiskendelig fornemmelse af at Schlyter snarest har draget et lettelsens suk da han var blevet alene om det værk som han senere og sikkert med god ret kaldte "min samling" (fx i brev til Peter Wieselgren af 10/8-1842 på Göteborgs universitetsbibliotek og i SGL 10, p. XCIII).

Det eneste lod som man evt. kunne lægge i vægtskålen på Collins side, er det faktum at SGL's stemma netop figurerer i ét af de to bind som Collin var medudgiver af. Hvis det var ham der havde forsynet SGL 1 med stemma, kunne man imidlertid have forventet at han havde gjort det samme for SGL 2, for så vidt som overleveringen her inviterer til genealogiske ræsonnementer lige så vel som i bind 1 (jf. fx SGL 2, p. VII, XI f.), og SGL 2 er uden stemma. Allerede derfor har dette faktum ringe vægt.

7. Slutning

Kan æren for historiens ældste ægte stemma ikke tilkendes enten Collin eller Schlyter ved bevis, må de indicier der har kunnet fremlægges her, i al fald siges at støtte den herskende mening: at æren tilkommer Schlyter, ikke Collin.

I sin bog om udgivelse af klassiske tekster i den trykte bogs tidsalder siger E. J. Kenney at Timpanaros redegørelse for stemmametodens udvikling "illustrates a fundamental truth about discoveries, that nothing is born of nothing" (1974, p. 102). Hvor fundamental en sandhed det er, skal der ikke tages stilling til her. 1827-stemmaets relative samtidighed med 1831-stemmaet ville dog unægtelig få en plausibel forklaring (1831's

uafhængighed af 1827 forudsat, jf. Timpanaro 1981, p. 52) hvis de to stemmaer kunne ses som resultater af samme direkte eller indirekte inspiration. Ifølge det foregående kan det da heller ikke helt udelukkes at 1827-stemmaets skaber har været inspireret af 1700-tallets progressive bibelfilologi, som ifølge hævdvunden opfattelse er én af stemma-metodens vigtigste forudsætninger. Det gælder i al fald hvis skaberen er Schlyter, som tydeligvis havde sin lidenskab investeret i emnet.

Bibliografi

Håndskrevet materiale

Göteborgs universitetsbibliotek: Breve fra Carl Johan Schlyter til Peter Wieselgren 10/8-1842 og 20/1-1858 (fragment).

Kungliga Vetenskapsakademiens arkiv: Schlyters håndskrevne selvbiografi dateret "Lund i December 1857".

Lunds universitetsbibliotek: Biogr. Sv. Schlyter, C. J. 3.

Uppsala universitetsbibliotek: Breve fra Hans Samuel Collin til Lars Vilhelm Henschen 29/11-1831, 23/12-1831, 17/7-1832, u.d. 1833. Brev fra Carl Johan Schlyter til Lars Vilhelm Henschen 16/4-1833.

Tryk

Almquist, J. E. 1945: "Carl Johan Schlyter. Till 150-årsminnet av hans födelse". *Svensk Juristtidning* 30, p. 2–18.

Bengel, Johann Albrecht 1753 (ed.): *Das neue Testament [...] nach dem revidirten Grundtext übersetzt*. Stuttgart.

Cawallin, S. 1857: *Lunds stifts herdaminne* 4. Gleerup, Lund.

Collin, H. S. 1822a: *Afhandling om grannars skyldighet, enligt Sveriges lag, att med hvarandra deltaga i stängsels upprättande och underhållande*. Uppsala.

Collin, H. S. 1822b (rec.): "Guta-Lagh das ist: Der Insel Gothland altes Rechtsbuch. – In der Ursprache und einer wieder aufgefundenen altdeutschen Uebersetzung herausgegeben; mit einer neudeutschen Uebersetzung nebst Anmerkungen versehen von Dr. Karl Schildener [...] Greifswald [...] 1818 ...". *Swensk Literatur-Tidning* 1822, 16, col. 241–258, 17, col. 259–267.

Collin, H. S. & C. J. Schlyter 1823: "Om förberedelserna till Corpus juris antiqui Sveogothorum eller En samling af Sveriges äldre lagar". *Svea. Tidskrift för vetenskap och konst* 6, p. 156–182.

Froger, J. 1968: *La critique des textes et son automatisaton*. Dunod, Paris.

Froger, J. 1978 (rec.): "Westgöta-Lagen, Edited by H. S. Collin and C. J. Schlyter. Facsimile edition with an addendum by Otto von Friesen, Our Oldest Manuscript in Old Swedish. Edited by Gösta Holm. Lund Ekstrand Bokförlag, 1976, in-4°". *Scriptorium* 32, p. 183–188.

- Funk, F. X. v. 1887: "Bengel, Johann Albrecht". *Wetzer und Weste's Kirchenlexikon* 2. Herder, Freiburg im Breisgau, col. 377–378.
- Gladh, H. 1969–1971: "Henschen, Lars Vilhelm". E. Grill & B. Lager-Kromnow (ed.), *Svenskt biografiskt lexikon* 18. Bonnier, Stockholm, p. 666–668.
- Griesbach, J. J. 1796: *Novum Testamentum Graece*² 1. Curtii Haeredes, Halle.
- Grøndal, B. 1869 (ed.): *Breve fra og til Carl Christian Rafn*. Gyldendal, København.
- Hammarskjöld, C. G. 1886–1894: "Carl Johan Schlyter". *Lefnadsteckningar öfver Kongl. Svenska Vetenskaps Akademiens efter år 1854 aflidna ledamöter* 3. Norstedt, Stockholm, p. 643–671.
- Haugen, O. E. 1985: "The Evaluation of Stemmatic Evidence. Recension and Revision of *Niðrstigningar saga*". *The Sixth International Saga Conference. Workshop Papers* 1. Det arnamagnæanske Institut, København, p. 423–450.
- Haugen, O. E. 1992: *Stamtø og tekstlandskap. Studiar i resensjonsmetodikk med grunnlag i Niðrstigningar saga* 1–2. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.
- Holm, G. 1973: "Carl Johan Schlyter and Textual Scholarship". *Saga och Sed* 1972, p. 48–80.
- Holm, G. 1976 (ed.): *Westgöta-Lagen. Edited by H. S. Collin and C. J. Schlyter. Facsimile edition with an addendum by Otto von Friesen, Our Oldest Manuscript in Old Swedish*. Ekstrand, Lund.
- Holm, G. & Kj. Å. Modéer 1979: *Utställningskatalog. Schlyters lagar. Lunds universitetsbibliotek 14/11–15/12 1979*. Lunds universitetsbibliotek, Lund.
- Holmbäck, Å. 1929: "Hans Samuel Collin". B. Boëthius (ed.), *Svenskt biografiskt lexikon* 8. Bonnier, Stockholm, p. 738–741.
- Holmbäck, Å. & E. Wessén 1979: *Äldre Västgötalagen, Yngre Västgötalagen, Smålandslagens kyrkobalk och Bjärköarätten. Svenska Landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar* 5². AWE/Gebers, Stockholm.
- Hägglund, H. 1925: *Henric Schartau. Till hundraårsminnet*². Svenska Kyrkans diakonistyrelses bokförlag, Stockholm.
- Jarlert, A. 2000–2002. "Schartau, Henric". G. Nilzén (ed.), *Svenskt biografiskt lexikon* 31. Bonnier, Stockholm, p. 466–473.
- Kenney, E. J. 1974: *The Classical Text*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Maas, P. 1927: "Textkritik". A. Gercke & E. Norden (ed.), *Einleitung in die Altertumswissenschaft* 1³, 2. Teubner, Leipzig, Berlin.
- Metzger, B. M. 1992: *The Text of the New Testament*. Oxford University Press, New York, Oxford.
- Modéer, Kj. Å. 1979. "Carl Johan Schlyter i ett hundraårigt perspektiv". *Svensk Juristtidning* 64, p. 1–13.
- Modéer, Kj. Å. 2000–2002: "Schlyter, Carl Johan". G. Nilzén (ed.), *Svenskt biografiskt lexikon* 31. Bonnier, Stockholm, p. 557–562.
- Norman, H. 1944: "Collin, Hans Samuel". N. Bohman (ed.), *Svenska män och kvinnor* 2. Bonnier, Stockholm, p. 120.
- Olson, E. 1956 (ed.): *Flores och Blanzeflor. Kritisk upplaga. Nytryck (med ett tillägg)*. Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet 61. Lund [optryck af 1. udgave 1921].

- Rubow, P. V. 1938: *Den kritiske Kunst*. Gyldendal, København.
- SAOB: *Ordbok öfver svenska språket utgifven af Svenska Akademien* 1-. Gleerup, Lund 1898- .
- Schartau, H. 1828: *Bref i andeliga ämnen* 1. Bredberg, Stockholm.
- [Schlyter, C. J.] 1830 (ed.). *Nya Testamentet. Efter stora kyrkobiblen, med parallelspråk, ett företal af framlidne prosten Henric Schartau samt en wid slutet bifogad uttydning af de i Nya Testamentet förekommande föråldrade eller mindre wanliga ord och talesätt*. Bredberg, Stockholm.
- Schlyter, C. J. 1847: [selvbiografi citeret i] *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män* 14. Lindh, Uppsala, p. 70–74.
- [Schlyter, C. J.] 1874–1875: ”Anmärkningar i anledning af [...] öfversättning af Nya Testamentet”. C. Olbers (ed.), *I Bibelöfversättningsfrågan ...* 1–3. Gleerup, Lund, 1 p. 45–64, 2 p. 130–159, 3 p. 202–225.
- SGL: *Samling af Sweriges gamla lagar* 1–2, ed. H. S. Collin & C. J. Schlyter. Norstedt, Stockholm 1827–1830. 3, ed. C. J. Schlyter. Norstedt, Stockholm 1834. 4–12, ed. C. J. Schlyter. Lund 1838–1869. 13, ed. C. J. Schlyter. Gleerup, Lund 1877.
- Timpanaro, S. 1963: *La genesi del metodo del Lachmann*. Felice Le Monnier, Firenze.
- Timpanaro, S. 1971: *Die Entstehung der Lachmannschen Methode*. 2., erweitere und überarbeitete Auflage. Buske, Hamburg.
- Timpanaro, S. 1981: *La genesi del metodo del Lachmann*. Nuova edizione riveduta e ampliata. Liviana Editrice, Padova.
- [Wieselgren, P. 1840]: ”Holmbergsson, Johan d. ä.”. *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män* 6. Lindh, Uppsala, p. 198–216.
- Wisén, Th. 1890: ”Minne af professorn doktor Carl Johan Schlyter”. *Svenska Akademiens handlingar ifrån år 1886* 4. 1889. Norstedt, Stockholm, p. 115–368.